

Diskurs o nasilju prema ženama u srpskim onlajn medijima: dominantne komunikacijske strategije¹

Irina Milutinović²

Institut za evropske studije, Beograd, Srbija

Jovica Pavlović³

Institut za evropske studije, Beograd, Srbija

doi: 10.5937/comman14-21139

Sažetak: Cilj ovog istraživanja je da identifikuje dominantne komunikacijske strategije koje se koriste u onlajn medijskom oblikovanju teme nasilja prema ženama u Srbiji. U prvom delu istraživanja sistematizovane su glavne odlike medijskog izveštavanja o nasilju prema ženama u proteklih pet godina, pregledom relevantne literature. U drugom delu rada predstavljeni su rezultati empirijskog istraživanja na uzorku koji pokriva prva dva meseca 2019. godine i obuhvata: (1) medijske priloge objavljene u onlajn izdanjima dnevnih novina (Politika, Danas, Večernje novosti, Blic, Kurir, Informer), (2) ekstramedijske tekstove odnosno komentare čitalaca i (3) objave i komentare na društvenoj mreži Tviter koji su povezani s ovim člancima. Primenjene su metode: kvantitativna analiza sadržaja, kvalitativna analiza sadržaja i jezička analiza teksta (jedan nivo kritičke analize diskursa). Proverena je istraživačka hipoteza da se razlikuju diskursni obrasci nasilja prema ženama u tekstovima tradicionalnih medija objavljenim onlajn i onim koji se konstituišu i distribuiraju izvan klasične uređivačke matrice – na društvenim mrežama. Uži fokus istraživanja je verbalno nasilje, i u tom kontekstu je pokazano, na temelju istraživanja dva meseca objava na Tviteru, kako fenomen otvorenih mreža komunikacije koje promovišu slobodu govora korelira sa mizoginim diskursom. Identifikovane su komunikacijske strategije: promocije i legitimizacije mizoginije kao javnog govora; tzv. botovske invazije; osude mizoginije kao javnog govora; Ad hominem, i političke instrumentalizacije medijske teme nasilja prema ženama.

Ključne reči: diskurs, nasilje prema ženama, onlajn mediji, Tviter, Srbija

¹ Rad je nastao u okviru projekta 179041 Srbija u procesima evropskih integracija: globalni kontekst, institucije, identitet, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

² Kontakt sa autorkom: irina.milutinovic@gmail.com.

³ Kontakt sa autorom: jovica.pavlovic89@gmail.com.

1. Uvod

U ovom istraživanju medije posmatramo kao aktere oblikovanja predstava o nasilju prema ženama i kao izvore za razumevanje ovog društvenog problema. Mediji postavljaju agendu društvenih pitanja, dajući obrazac za njihovo tumačenje, kako selekcijom i hijerarhijom tema koju uspostavljaju na dnevnom nivou (Kunczik & Zipfel, 2006: 205), tako i njihovim isticanjem, ponavljanjem, odnosno „uokviravanjem“ i „pojačavanjem“ interpretacija tih tema (Coleman et al, 2009: 150). Mediji, pisanjem ili govorom, ostvaruju svoju ulogu u procesu konstruisanja nekog diskursa. Ovaj proces je, pak, uvek determinisan društvenim kontekstom, u kojem se različiti politički, ekonomski, ideološki, religijski i drugi agensi nadmeću za svoje mesto u reprodukciji društvene moći: „Oni koji kontrolišu diskurs mogu indirektno kontrolisati svest ljudi“ (van Dijk, 2008: 9).

U odnosu na osnovni zadatak tradicionalnih medija – da informišu publiku, onlajn mediji su omogućili intenzivnije učestvovanje građana u javnoj raspravi sa imaocima političke moći i trasirali nove vidove političkog aktivizma. Ovaj emancipatorski potencijal onlajn javnosti za unapređivanje debatnog konsenzusa i deliberativne demokratije, međutim, ima ograničenja. Neke od funkcionalnih prepreka unapređivanju javne debate o nasilju prema ženama u Srbiji, nastojaćemo da identifikujemo na narednim stranama ovog rada.

2. Cilj i metod

Cilj ovog istraživanja je da identifikuje dominantne komunikacijske strategije koje su korišćene u medijskom oblikovanju teme nasilja prema ženama u Srbiji, u periodu januar–februar 2019. Predmet istraživanja je onlajn medijski diskurs nasilja prema ženama, koji uključuje: (1) medijske priloge objavljene u onlajn izdanjima dnevnih novina, (2) ekstramedijske tekstove koji nastaju kao reakcija, odnosno komentari čitalaca i (3) objave i komentare na društvenoj mreži Tviter. Svakodnevni monitoring priloga sa tematikom nasilja prema ženama sproveden je u toku januara i februara 2019. godine, na veb portalima informativno-političkih dnevnih novina: *Politika*, *Danas*, *Večernje novosti*, *Blic*, *Kurir* i *Informier* i društvenoj mreži Tviter. Uzorak štampe⁴ je agregiran u digitalnoj bazi novina naslovi.net, a Tviter komentari su uzorkovani pomoću kom-

⁴ Nasilje iz rijalitija nije uključeno u uzorak, jer su ti događaji i njihove interpretacije nepouzdanе verodostojnosti.

puterske aplikacije Mekodifaj (mecodify.org) (Walid, 2019: 2). Unošenjem ključnih reči u pretraživač pomenute aplikacije (imena žena koje su trpele verbalno nasilje u naznačenom periodu), Mekodifaj programu zadata je komanda da prikupi sledeće podatke: ukupan broj tvitova i sadržaj svakog tvita. Ključne reči odabrane su na osnovu onlajn novinskih članaka.

Na uzorku od 349 novinskih tekstova, 1500 komentara čitalaca i 665 komentara na Tviteru, primenjene su sledeće kvantitativne i kvalitativne istraživačke metode.

Metodom analize sadržaja, koja je zasnovana na određenom teorijskom okviru i koja omogućava kvantifikovanje iskustvenih elemenata, izvršeno je izvođenje opštijih zaključaka o posmatranom predmetu (Deacon et al., 2010: 119; Stojšin, 2014: 202–206): identifikovana su osnovna obeležja onlajn medijskog izveštavanja o nasilju prema ženama u Srbiji, u posmatranom dvomesečnom razdoblju (januar–februar 2019). Ovakav vremenski raspon i uzorak izabrani su sa posebnim ciljem da ispitamo kako se verbalno nasilje koje je inicirano na Tviteru u toku januara preliva u tradicionalni medijski diskurs nasilja prema ženama. Kvantitativna analiza sadržaja je zasnovana na empirijskim podacima. Primenjen je konvencionalni i sumarni pristup (Hsieh & Shannon, 2005: 1277–1288), jer su najpre na osnovu tekstualnih podataka formulisane kodne kategorije: rubrika, veličina priloga, tip naslova, žanr, autorstvo, povod izveštavanja, fokus teme nasilja, oblik nasilja, objašnjenje motiva nasilja, izvor, relacija nasilnika i žrtve, profili nasilnika i žrtve, mera povodom izvršenja nasilja, vrednosni odnos novinara prema temi. Nakon toga je izvršeno kvantifikovanje, a potom su kvantitativni rezultati istraživanja upoređivani i kvalitativno obrađivani (interpretirani).

Kada je reč o istraživanju verbalnog nasilja, primenjena je kvalitativna analiza sadržaja, pri čemu je fokus bio na sadržaju jezika i na kontekstualnom značenju teksta (Hsieh & Shannon, 2005: 1278) medijskih objava i pratećih komentara čitalaca. Takođe, u ovom segmentu primenjena je i metoda kritičke analize diskursa. Ovaj metod je fokusiran samo na jezičku analizu novinskog teksta⁵: istražujemo kako se u medijskim objavama i pratećim komentarima leksički oblikuje verbalno nasilje prema ženama, koje reči i stilske figure se koriste pri imenovanju žrtava i počinilaca verbalnog nasilja prema ženama,

⁵ Prema Ferklafovom modelu, kritička analiza diskursa nekog komunikativnog događaja se odvija kroz tri nivoa: analiza teksta, analiza diskurzivne prakse i analiza društvene prakse (Fairclough, 1995: 57). Istraživači se češće fokusiraju samo na neke aspekte pojedinačnog nivoa analize, a rede obuhvataju sva tri nivoa.

te analiziramo markirane jezičke izbore u kontekstu potencijalnih posledica takvih izbora na konstruisanje značenja (na osnovu metoda: Fairclough, 1992: 73–96). Posebna pažnja posvećena je primerima jezičke manipulacije, koja se ostvaruje pozitivnim i negativnim predstavljanjem aktera verbalnog nasilja prema ženama i učesnika u komunikaciji o toj temi. Analizirani su izbori određene teme, određenih reči, stilskih figura (hiperbole i metafore, koje služe za naglašavanje pozitivnih ili negativnih osobina aktera verbalnog nasilja i komunikatora o tom činu) (na osnovu: van Dijk, 2006: 360–364). Mikrostruktura novinskog teksta (van Dijk, 1988: 92–93) analizirana je na osnovu Ostinove i Serlove teorije govornih činova: prilikom izražavanja, ljudi stvaraju iskaze određenih leksičkih i gramatičkih struktura, ali, istovremeno, oni vrše radnju kroz te iskaze – postupaju govoreći (ilokucija), odnosno vrše govorne činove (Austin, 1962: 2–24; Serl, 1991). Jedinica analize diskursa je govorni čin. Lingvistička analiza sprovedena je po uzoru na Serlovu kategorizaciju govornih činova prema njihovom ilokucionom aspektu: reprezentativi, direktivi, ekspresivi, deklarativi, komisivi (Searle, 1976).

Podaci i sadržaj prikupljeni pomoću uzorkovanih tvitova analizirani su, takođe, kvantitativno i kvalitativno. Tvitovi⁶ su prikupljeni unošenjem imena žena koje su bile meta verbalnog nasilja u pretraživač programa Mekodifaj, dok je vremenski raspon pretrage ograničen na dan kada je verbalno nasilje počinjeno, jer bi se produživanjem vremenskog raspona prikupilo suviše tvitova koji sadrže odabrane ključne reči, a da pritom nisu u vezi sa temom istraživanja. Pošto je u svim analiziranim slučajevima verbalno nasilje izvršeno upravo društvenom mrežom Tviter, tamo gde je to bilo moguće, uzorkovanim tvitovima dodate su i one objave koje su bile deo odgovora na sporne tvitove, a koje nisu obuhvaćene inicijalnom pretragom jer nisu sadržale ime žrtve. Prikupljanje odgovora nije bilo moguće u slučajevima gde su sporni tvitovi u međuvremenu uklonjeni. U slučajevima gde je u okviru određenog tvita primenjeno više od jedne komunikacijske strategije, računata je samo ona dominantna.

3. Teorijski okvir istraživanja

U srpskim medijima su zastupljeniji prilozi koji svedoče o ženama kao žrtvama nasilja, nego oni koji za predmet imaju žene na pozicijama društvene

⁶ Popularan naziv za objave na Tviteru koje su sačinjene od 280 slova, brojeva ili znakova, a ponekad i jednog vizuelnog prikaza.

moći (Višnjić, 2016: 178). Za potrebe ovog istraživanja korišćena je definicija nasilja prema ženama koju donosi Istanbulska konvencija, prema kojoj se nasilje prema ženama određuje kao kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije i percipira striktno u okvirima rodno zasnovanog nasilja, koje obuhvata fizičke, seksualne, psihičke i ekonomske patnje za žene (Savet Evrope, 2011: čl. 4 tačka a). Ovo određenje se pozicionira i kvalifikuje antagono u političkim narativima bliskim i konzervativnim, s jedne, i liberalnim krugovima, s druge strane, no, ovom prilikom ne ulazimo u tu debatu.

Tradicionalni mediji u Srbiji pristupaju obradi ovog društvenog problema u matrici nekoliko dominantnih diskursnih obrazaca.⁷ (1) Nasilje kao kulturološki obrazac: nasilje prema ženama se percipira kao deo normi i vrednosti karakterističkih za širi kulturološki kontekst patrijarhalnog društva. (2) Nasilje kao posledica društvenih okolnosti: lična odgovornost za nasilje prema ženama se sa pojedinca pomera na širi društveni kontekst, koji mogu da determinišu ekonomska kriza i siromaštvo, raspad zemlje, ratovi itd. U ovom kontekstu se preispituju mehanizmi društva i države odgovorni za prevenciju i suzbijanje ove vrste nasilja, naglašavajući pretežno izostanak adekvatne pravovremene reakcije, odnosno, društvenu nebrigu. (3) Nasilje kao individualni problem: u ovoj perspektivi nasilje prema ženama se tumači kao pojedinačan, izolovan i atipičan incident, koji nije bio predvidiv za neposredno okruženje nasilnika. Mediji traže neposredne povode, a ne istražuju uzroke. Naime, novinarski izvori svedoče o nasilniku kao o mirnom, pristojnom ili ljubaznom čoveku, a motivacija za nasilje se povezuje sa prekomernom upotrebom alkohola ili, pak, nekom psihičkom devijacijom. Slično tome, nasilje prema ženama se izmešta u sferu patologije imenovanjem nasilnika kao monstuma, manijaka, zveri. Ovaj stereotipni pristup zaobilazi temeljnije istraživanje geneze nasilničkih sklonosti, problematike nemešanja okruženja u privatne stvari, kao i neblagovremeno postupanje nadležnih institucija i implicira rizik odricanja odgovornosti od nasilnika i relativizacije njegovog čina. (4) Nasilje kao faktički prikaz: podrazumeva dekontekstualizovani pregled činjenica iz kojih se sastoji čin nasilja, kratki opis samog događaja, koji neretko prati njegovo nabranje u nizu srodnih događaja u određenom periodu. Ovaj ugao rizikuje percepciju „uobičajenosti“ ili „normalizovanja“ takve vrste ponašanja. (5) Nasilje kao ta-

⁷ Markirani obrasci su proizašli iz sintetičkog proučavanja građe i temelje se najviše na izvorima: Mršević, 2015: 17–22, 47, 83; Simić, 2014: 145–165; Višnjić, 2016: 115.

bloidni manevar: tabloidizacija i banalizacija postaju sve zastupljeniji maniri izveštavanja o nasilju prema ženama u Srbiji. Istraživački novinarski pristupi predistoriji nasilja, edukativna obrada u cilju pojedinačne i društvene prevencije, kao i pokretanje javne polemike o ovim pitanjima, redukovani su u korist predominacije obilja kompromitujućih podataka o učesnicima događaja o kojem se izveštava, njihovih ličnih podataka, učitavanja u tumačenje događaja znakova kakve romanse ili zle kobi i misterije. Zaokret medijskog radara ka konstruisanju slike nasilja kroz zabavu i šalu značajno pomera granice tolerisanja rodno zasnovanog nasilja. (6) Romantizovanje nasilja: romansirana slika nasilnog događaja se kreira na pozadini tragičnog ljubavnog odnosa, koji je obično rastrzan snažnim emocijama, preljubom, ljubomorom, napuštanjem partnera ili neuzvraćenom ljubavlju s kojom jedna strana nema moći da se pomiri. (7) Nasilje kao uzajamna odgovornost: najčešće podvlači prepirku ili svađu koja prethodi činu nasilja i tako prebacuje fokus sa počinioca i njegovog dela na uzajamnost odgovornosti u kojem žrtva nije nedužna za svoj status. Ovaj obrazac je naročito problematičan u priložima o femicidu, jer podržava stereotip kojim se opravdava nasilje u određenim situacijama. (8) Nasilje kao kršenje ljudskih prava i posledica rodne neravnopravnosti: konačno, vrativši se na definiciju s početka ovog poglavlja, zapažamo da je u Srbiji retka pojava takvo izveštavanje o nasilju prema ženama koje ga precizno i eksplicitno određuje na ovaj način. Dosadašnja istraživanja pokazuju da se najčešće interpretacija ovog vida nasilja u medijima svodi na situacioni i afektivni problem, ne ispitujući njegov rodni karakter. Navedeni diskursni obrasci uspostavljeni su na matrici stereotipnog i senzacionalističkog izveštavanja, koje zaobilazi analitičku i ekspertsku utemeljenost. Da li se menja pristup ovom društvenom problemu u onlajn medijima?

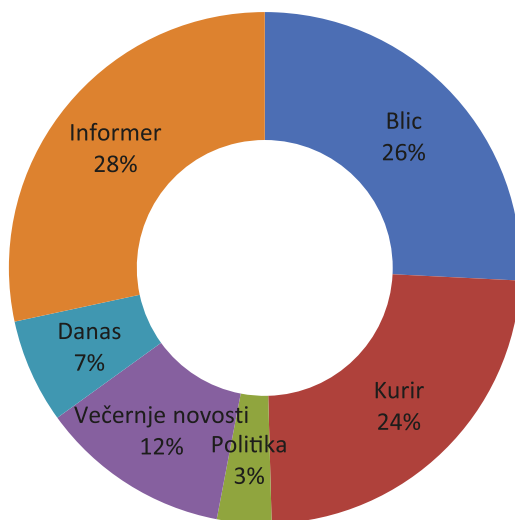
Internet revolucija je višestruko ubrzala i ireverzibilno promenila način svakodnevene komunikacije. Međutim, nasuprot očekivanjima ranih net-optimista (Dahlberg, 1998; Papacharissi, 2002), globalna umreženost nije proizvela konstruktivnu i deliberativnu digitalnu javnu sferu koja može da formira konsenzus o važnim društvenim i političkim pitanjima (Thu Nguyen & Jon, 2001). Naprotiv, onlajn raspravu danas pretežno karakteriše oštar, osiromašen i polarizovan diskurs. Istraživanja pokazuju da je ovakav način komuniciranja na internetu izraženiji u manjkavim demokratijama Istočne i Jugoistočne Evrope, gde je politizacija virtualne javne debate o bilo kojoj temi – pa tako i o temi nasilja prema ženama – gotovo neizbežna (Pavlović, 2017: 51–74). Autori koji

se bave onlajn komuniciranjem identifikovali su tri glavna oblika pokušaja da se kontroliše komunikacija na internetu: (1) direktnom cenzurom sadržaja, (2) strogom, ali nedovoljno preciznom pravnom regulacijom aktivnosti na internetu i (3) „umreženim autoritarizmom“ – koji primenjuje komunikacijske strategije čiji je cilj demotivisanje i odvratanje političkih oponenta od učešća u onlajn raspravi (Deibert & Rohozinski, 2010; Pearce & Kendzior, 2010). U okviru poslednje pomenute metodologije obesmišljavanja onlajn demokratije, primenjuju se komunikacijske strategije: polarizacija diskursa, astroturfing (ili botovanje) i sinhronizovanje napada na društvenim mrežama i u tradicionalnim medijima (Pavlović, 2017).

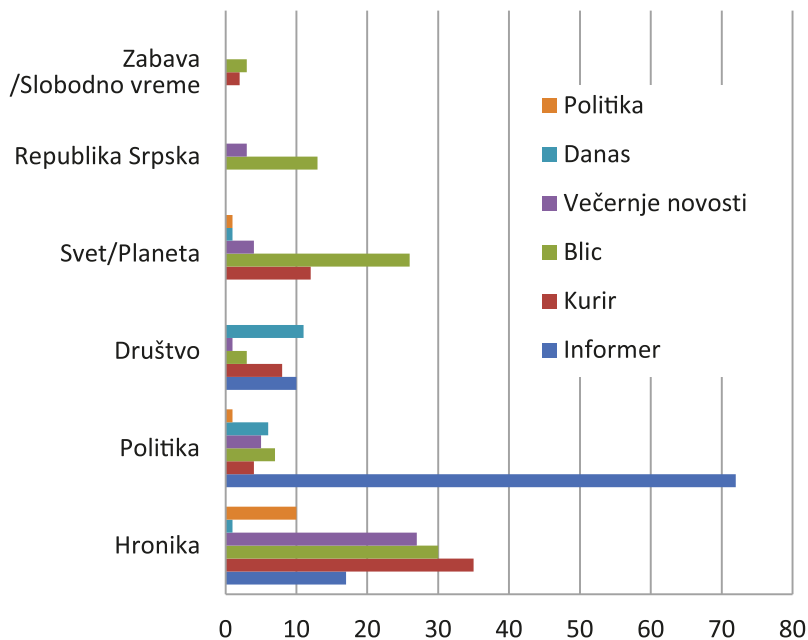
4. Analiza sadržaja novinskih portala

U posmatranom periodu (januar–februar 2019), najviše priloga sa tematikom nasilja prema ženama objavljeno je na veb-portalima lista *Informer*, slede *Blic* i *Kurir* (grafikon 1). Prilozi sa ovom tematikom najzastupljeniji su u novinskim rubrikama Hronika i Politika (38 naspram čak 30 %); slede rubrike Svet/Planeta (14%) i Republika Srpska (5%). Neobično visok kumulativni procenat ovih priloga objavljen u rubrici Politika očigledno je posledica uređivačke politike Informera⁸ (grafikon 2), dok su ostali listovi prilično ujednačeno i sa zastupljenošću manjom od 10% ispunjavali ovu rubriku. U ovom dvomesečnom uzorku nije zastupljen nijedan analitički prilog tipa kolumne ili komentara, dok je desetak tekstova našlo mesta u rubrikama Zabava/Stars i Slobodno vreme.

⁸ Informer je dnevni tabloidni informativno-politički list, koji je prepoznatljiv po izrazito provladinoj orijentaciji.

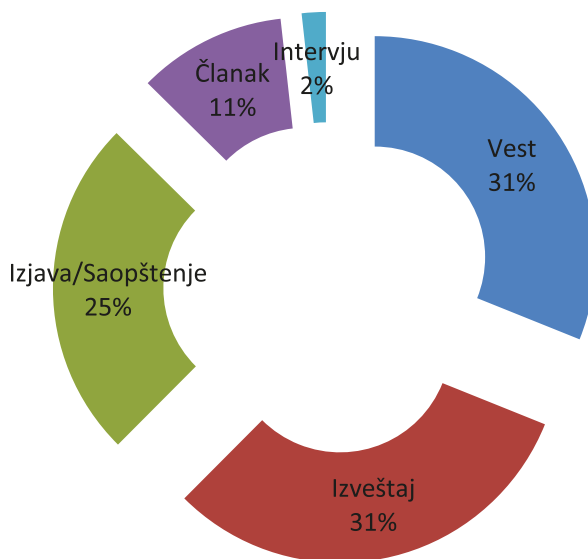
Grafikon 1: Distribucija priloga o nasilju prema ženama

Grafikon 2: Distribucija tematskih priloga po najzastupljenijim rubrikama

Najveći broj priloga (38,2%) bio je srednje dužine (od četiri do osam paragrafa). Vizuelna oprema teksta, koja je zastupljena kod gotovo svih priloga, sastoji se od teksta i fotografije, pri čemu fotos, kao po pravilu, predstavlja opšte mesto ili neki standardni prizor, npr. policijski automobil, sanitetsko vozilo ili sliku anonimne žene u pozi žrtve. Ponekad ovi fotosi nemaju veze sa naslovom i sadržajem vesti: npr. u prilogu o silovanju osamdesetogodišnje starice, data je fotografija nasilnika koji drži kaiš stojeći prekoputa adolescentkinje koja kleči uplašena (B_23.01). Stoga se, neretko, vizuelna obrada priloga percipira kao koloritna, ali semantički neadekvatna. Više od polovine naslova je informativnog karaktera, ali ne zaostaju ni oni koji informativnom dodaju i senzacionalistički ton, kao i kombinovani u formi informacija + senzacija + metafora.

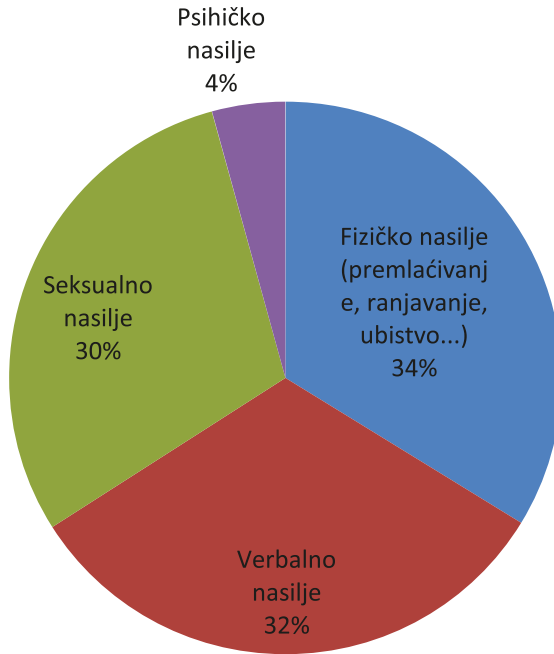
Prilozi sa temama o nasilju prema ženama najzastupljeniji su u vidu faktoografskih žanrova (vesti i izveštaji), dok analitički imaju neuporedivo manju vidljivost (grafikon 3). Znatan broj priloga ne zadovoljava formalne žanrovske karakteristike. Novinski žanrovi koji omogućavaju dublji uvid u osetljive teme, poput intervjua sa osobama čija su prava prekršena, retki su. Iz ovog uzorka sasvim izostaju komentar i kolumna kao novinarske forme u kojima se analitički, interpretativno i argumentovano pristupa povodu nasilja prema ženama, uz iznošenje kvalifikovanih tumačenja.

Grafikon 3: Distribucija tematskih priloga po najzastupljenijim žanrovima

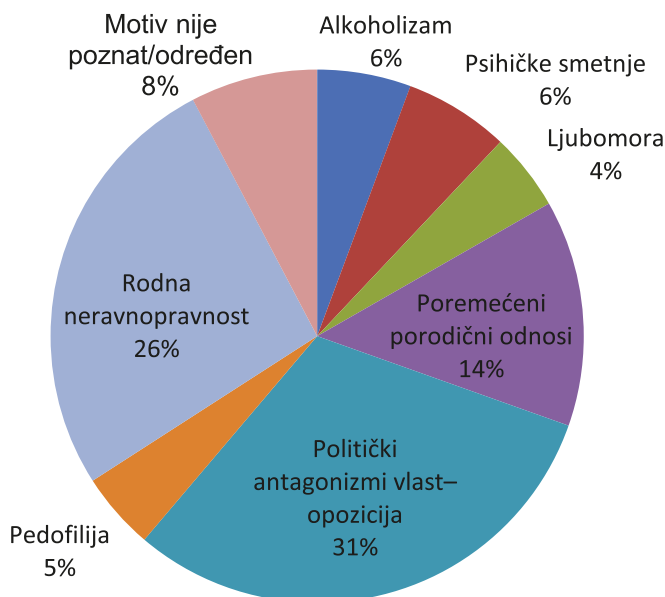
Autorstvo teksta ili videa pretežno pripada nekom drugom mediju, najčešće agenciji Tanjug, kojoj se obraćaju *Politika* i *Večernje novosti*, i Beta, od koje preuzima pretežno *Danas*, premda je zabeležena i raširena praksa uzajamnog preuzimanja sa portala i ponavljanja identičnih priloga na različitim platformama. Povod izveštavanja je najčešće aktuelni događaj, dok su medijska inicijativa i pseudodogađaji (konferencije za štampu, saopštenja, izjave) kao povodi ujednačeno zastupljeni. Međutim, u ovom uzorku je primećena česta zloupotreba povoda. Kao paradigmatičan primer za ovu tvrdnju navodimo vest o pedofilu koji je „namamio devojčicu u zgradu, pa pokušao da je siluje“, nakon čega je uradio nešto „šokantno“ i dostupno u pratećem videu (K_05.02). U toku samo dva dana, ova vest, u istoj ili neznatno modifikovanoj varijanti, više puta se pojavila na novinskim veb-portalima, fiktivno uvećavajući zastupljenost teme nasilja prema ženama u medijima. Fiktivno, jer – uprkos ponavljanjima – vest je u javnosti prisutna bez dublje analize ozbiljnih društvenih problema seksualnog nasilništva i pedofilije, kroz, na primer, intervjuisanje kredibilnih i kompetentnih sagovornika, te propitivanje društvenih i drugih uzroka i projektovanje metoda preventive i sanacije. Sličan je primer senzacionalno naslovljenog izveštaja koji se, prenet sa hrvatskog portala, više puta ponavlja i detaljno opisuje premlaćivanje ćerke u susednoj državi (K_21.01). Mišljenja smo da je prezasićenost javnosti i obesmišljenost njenog interesa ovim iteracijama bizarnih detalja čina zlostavljanja vidljiva je izostankom komentara čitalaca na ovu vest.

Iz štampanih izdanja se preuzima matrica prikazivanja povoda i motiva ovog nasilja. Često se nasilju pristupa kao izolovanom događaju, bez vidljivih činjenica koji pripadaju istoriji nasilničkog ponašanja, koje bi čitaocu omogućile da prepozna obrazac zlostavljanja i da ga kontekstualizuje u vezi sa porodičnim ili nekim drugim vidom ispoljavanja. Sličan efekat uobičajavanja nasilništva ima većina priloga, u kojima nedostaju informacije o kažnjavanju nasilnika, kao i preispitivanje odgovornosti nadležnih ustanova i adekvatnosti regulative, državne strategije i građanske prevencije. U najvećem broju priloga je obrađivana pojava fizičkog nasilja, zatim slede verbalno i seksualno, pa psihičko, za razliku od ekonomskog – koje nije prepoznato kao puni oblik nasilja, i trafikinga povezanog sa prostitucijom (grafikon 4).

Grafikon 4: Oblici nasilja prema ženama

Eksplisicno ili implicitno sadržani uzroci nasilja u ovom uzorku pokazuju da je u najvećem procentu nasilje bilo motivisano političkim antagonizmima između vlasti i opozicije (radi se o verbalnom nasilju iniciranom na društvenim mrežama) (grafikon 5). Iako su supružnici, očevi i sinovi najčešće identifikovani u ulozi napasnika, a poremećeni porodični odnosi i rodna neravnopravnost uzroci nasilja u skoro jednoj polovini pojedinačnih slučajeva, ovi motivi nisu u medijskoj obradi precizno određeni i kontekstualizovani u kategorijama porodičnog i rodno zasnovanog nasilja. Percepcija nasilja prema ženama kao netipičnog ponašanja situacionog i incidentnog karaktera, vidi se u značajnom broju priloga, gde se motivi pripisuju alkoholizmu, ljubomori, poremećajima ličnosti ili smanjenoj uračunljivosti (grafikon 5). Time se nasilje izmešta iz svakodnevice i „normalizuje“ u sferi patologije.

Grafikon 5: Objašnjenje motiva nasilja prema ženama

Kao izvori informacija u pojedinačnim prikazima nasilnih događaja najčešće su navedeni: policija, članovi porodice i rođaci, komšije, slučajni očevici, medicinsko osoblje, pa sud. Još jedna neuobičajenost u ovom uzorku je znatan udeo visokih predstavnika vlasti koji se pojavljuju u ulozi izvora i komentatora (16%), ali i zastupljenost društvenih mreža kao izvora. Obe vrste izvora jesu u vezi sa pojavom verbalnog nasilja. Izbor izvora određuje prirodu članka i kvalitet izveštavanja. Usled izostanka komunikacije sa stručnjacima, kriminolozima, sociolozima, psiholozima i drugim, medijskoj obradi nasilja prema ženama nedostaje sveobuhvatno i edukativno bavljenje temom uključujući korene, posledice i prevenciju nasilja, u skladu sa javnim interesom. Kao sagovornici retko su uključeni i aktivisti za ljudska prava i poverenik za ravnopravnost. Stoga ovi članci najčešće ostaju na nivou deskripcije pojedinačnog zločina. U skoro 10% priloga, novinarski izvor nije vidljiv ili nije imenovan i pokriva se klišeima koji umanjuju verodostojnost navoda: „prema nezvaničnim informacijama“; „naš sagovornik“; „dobro obavješteni izvor“, „izvor blizak istrazi“.

Identitet počinitelca nasilja je najčešće otkriven imenom i prezimenom ili inicijalima, dok je identitet žrtve uglavnom zaštićen. Fotografije žrtava i nasil-

nika izuzetno retko se prikazuju, ali ima i drugačijih primera: na emitovanom snimku jasno se vidi lice počinioaca nasilja, a u pratećem tekstu je njegov identitet „zaštićen“ (B_05.02). Slično tome, u dekontekstualizovanom prikazu nasilja „zadarskog monstruma“ nad devojkom, saopšteni su precizni detalji poput imena i prezimena, priznanja krivice, ali ni reči o kontekstu, motivima, odnosu nasilnika i žrtve na osnovu čega bi se moglo prosuditi zašto je on kvalifikovan kao monstrum.

U funkciji subjekta koji komentariše nasilje izjavom koju daje novinaru ili zvaničnim saopštenjem, sasvim neuobičajeno se pojavljuju vršioци izvršne, zakonodavne i gradske vlasti, zatim funkcioneri i članovi vladajuće stranke, kao i njeni ženski odbori. Ova vrsta povoda, tzv. pseudodogađaj, kreira se ciljano da bi se obezbedio publicitet za određenu ličnost, pojavu ili interpretaciju. Pomenute izjave i saopštenja imaju najveću zastupljenost u Informeru i odnose se striktno na verbalno nasilje koje je inicirano u januaru, objavom psovke na Tviteru jednog glumca i opozicionog političkog aktiviste, upućene novinarki Srpskog telegrafa.⁹ Ova dva lista neguju provladinu politiku i u opozicionim krugovima se percipiraju kao propagandna sredstva vladajuće stranke, te je pomenuti napad tvitom, iz tog ugla, tumačen kao legitimna kritika izrečena u formi metafore, na račun neprofesionalnog ili delegitimisanog medijskog autoriteta. Pomenuti tvit je pokrenuo lavinu medijskog razračunavanja između političkih oponentata, a verbalno nasilje prema ženama je u potpunosti preuzelo agendu narednih dana i inaugurisano kao političko pitanje. Time se objašnjava činjenica da je javna osuda bila najčešće zastupljena mera kazne za počinjeno nasilje prema ženama u januaru i februaru. Uprkos brojnim slučajevima „neverbalnog“ nasilja prema ženama primećenog u ovom periodu, od kojih je nekoliko bilo sa smrtnim ishodom, u njihovom medijskom posredovanju predstavnici vlasti nisu konsultovani kao komunikatori.

Kada je reč o vrednosnom odnosu novinara prema temi nasilja prema ženama, u ukupnom zbiru najmanje su zastupljeni neutralno intonirani prilozi. Ova „pravilnost“ narušena je praksom izbalansiranog izveštavanja o ovoj temi na portalima *Večernjih novosti*, *Danasa* i *Politike*. Dobar primer neutralnog članka je tekst sa naslovne strane *Večernjih novosti* (BH_22.01), gde se bez senzaciona-

⁹ Tvit 1: „I obrisah tvit sa njenim brojem. Jer to je jedino tražila. To što je smatram kurvom, nije je bogznakako uznemirilo. Više je da svet ne zna. Jer mi smo ipak malogradjanska sredina, zar ne?“, 21.01.2019, 16:22, <https://twitter.com/whistlerdick/status/1087369782071042049>

lizma raspravlja o mizoginim izjavama političara, na obuhvatan i uravnotežen način, uključujući sve relevantne učesnike javne rasprave i njihove argumente.

Međutim, u celini gledano, značajna većina objavljenih priloga o nasilju prema ženama podleže manirima tabloidnog novinarstva, sa izuzetkom *Danasovih*, *Politikinih* i tekstova *Večernjih novosti*. Ova vrsta nasilja je skoro svakodnevno zastupljena tema na veb-portalima dnevnih novina. Nasilje je prisutno svojom brutalnošću, kao proveren alat za prikupljanje „klikova“, poseta na internet stranama i uvećanje tiraža na tržištu jeftinog spektakla. Obrazac za tabloidni pristup ovoj temi se ponavlja: senzacionalan i često hiperbolizovan naslov, koji sadržaj ne odražava verno; opširan prilog sa mnoštvom neobičnih ili zapanjujućih detalja čija je informativna funkcija upitna; preuzimanje vesti i izveštaja sa inostranih portala, bez jasne vizije njihove uloge u domaćem javnom prostoru; novinar neretko privatni utisak „zgražavanja“ interpolira u tekst; u tekstu se retko saopštava kaznena mera koja je sprovedena za počinjeno nasilje. Tabloidnim obrascem mediji gube ugled voditelja društvenog dijaloga o nasilju prema ženama, dok žrtve nasilja postaju ujedno žrtve sekundarne viktimizacije.

5. Šta pokazuje diskurs verbalnog nasilja?

U prethodnom istraživačkom postupku se izdvojilo nekoliko indikatora: visoka vidljivost verbalnog nasilja prema ženama; učestalost ovih priloga u rubrici posvećenoj političkim pitanjima; politička motivacija nasilja i javna osuda kao glavna kaznena mera. Zbog toga je fenomen verbalnog nasilja predmet posebne obrade u ovom poglavlju. Izvršena je jezička analiza teksta u (1) novinskim priložima i komentarima objavljenim na onlajn portalima dnevnih novina i (2) na društvenoj mreži Tviter.

Verbalno nasilje prema ženama u ovom istraživačkom uzorku sprovedeno je metaforičkim imenovanjem određene žene kao „kurve“ i „kučke“, koje je inicirano na Tviteru i vršeno u funkciji osporavanja njenog profesionalnog i moralnog autoriteta. Rasprava u medijima se rasplamsala povodom pomenutog tvita Sergeja Trifunovića, u kojem je nasilje verbalizovano u formi metafore „kurva“ (Primer 1), kojom je imenovana novinarka Ivana Žigić:

Primer 1. Serge Truffaut@WhistlerDick: „I obrisah tvit sa njenim brojem. Jer to je jedino tražila. To što je smatram kurvom, nije je bogznakako uznemi-

rilo. Više je da svet ne zna. Jer mi smo ipak malogradjanska sredina, zar ne?“, 21.01.2019, 16:22.

Za razumevanje konteksta rasprave značajno je napomenuti da je tih dana odlučivano o Trifunovićevoj kandidaturi za predsednika opozicionog Pokreta slobodnih građana, kao i da je on u tom trenutku u javnosti percipiran kao jedan od predvodnika opozicionih protesta u Beogradu.

5.1. Komunikacijske strategije na onlajn portalima

Oslanjajući se na podatke dobijene u kvantitativnoj i kvalitativnoj analizi sadržaja novinskih članaka (i njima pripadajućih komentara) i primenom opisane jezičke analize teksta, u predmetnom uzorku su identifikovane komunikacijske strategije: (I) političke instrumentalizacije, (II) botovske invazije, (III) osude mizoginije kao javnog govora, (IV) legitimizovanja mizoginije kao javnog govora, (V) Argumentum ad hominem.

I. *Strategija političke instrumentalizacije.* Ova strategija je zastupljena u priložima sa tematikom nasilja prema ženama koji su objavljeni u rubrici Politika. Samo po sebi, pozicioniranje u ovu rubriku konotira fenomen nasilja prema ženama i njegovu interpretaciju kao političko pitanje. Karakteriše se neuravnoteženim izborom izvora i komentatora čina verbalnog nasilja, koji podržavaju određenu političku opciju. Kao objekti ovog nasilja označene su, gotovo isključivo, žene koje obavljaju funkcije na određenim položajima vlasti ili su bliske vlasti. Kao subjekti tog nasilja označeni su lideri i aktivisti opozicije, a prostor u kojem se nasilje dešava su njihove objave na društvenim mrežama.

Medijska interpretacija kojom se Trifunovićev navedeni verbalni incident predstavlja kao:

Primer 1: „opoziciono političko delovanje“, „politika vređanja žena“, „nepoštovanje evropskih vrednosti“ (B_22.01), kontekstualizuje verbalno nasilje prema ženama kao deo političke platforme. Hiperboličnom predstavljanju pomenute psovke kao:

Primer 2. „pozivanje na linč, nasilje i silovanje“ (B_22.01), u istom tekstu se suprotstavlja provladina perspektiva:

Primer 3. „zemlja novih radnih mesta i sigurnosti koja omogućava svim svojim građanima da žive u miru“ (...); „mi kao majke ... sledimo našeg predsednika“ (B_22.01). Leksički izbor: „sigurnost“, „mir“, „majke“, kao i metafora

„zemlja novih radnih mesta“, svojom ekspresivnom (emocionalnom) funkcijom doprinose manipulativnom (sugestivnom i manihejskom) predstavljanju političkih opcija.

Verbalno nasilje je stavljano u kontekst rodno zasnovanog nasilja i na prvi pogled medijska kampanja je bila fokusirana ka menjanju rodnih stereotipa i uvreženog stava da je rodno zasnovano nasilje prema ženama privatni problem i da ne predstavlja alarmantnu društvenu opasnost. Međutim, politička instrumentalizacija je prevladala jer je interpretacija verbalnog nasilja prema ženama konstruisana jednosmerno i to, pretežno, iz fokusa komentatora koji su izabrani među predstavnicima vlasti. Objašnjenje motiva nasilja prepušta se perspektivi dominantnog komunikatora, koji preuzima glavnu reč i često skreće sa glavne teme asocijativnim povezivanjem sa drugim aktivnostima opozicije:

Primer 4. „Ovo je samo nastavak politike Sergejevih političkih mentora Dilasa, Jeremića i Obradovića i drugih koji su u proteklom periodu upućivali najveće uvrede i pretnje premijerki Ani Brnabić, Maji Gojković, Mileni Ivanović, novinarki Studija B Barbari Životić i drugima. Dilasu, Jeremiću i Obradoviću građani su već više puta rekli šta misle o njima, pošto su više puta ubedljivo poraženi na izborima“ (I_22.01).

S druge strane, pojavama verbalnog nasilja nad predstavnicima opozicije nije pokazana ista mera javne osude. Takođe, snažna medijska inicijativa protiv nasilja prema ženama, koja se ogleda u visokoj distribuciji kritički intoniranih priloga o ovoj pojavi, izostala je u svim drugim oblicima nasilja osim verbalnog, u periodu januar–februar 2019.

Najveći broj komentara čitalaca ostavljen je ispod teksta hibridnog žanra, sa elementima vesti i intervjuja, čije autorstvo nije imenovano (B_22.01). Strategija političke instrumentalizacije u komentarima na ovaj tekst najčešće je iskazivana reprezentativnim ilokucionim govornim činom u formi zaključivanja:

Primer 5. -jana: „Mislim da je sramota sve ljude koji su izašli na proteste iza ovog jadnog i bednog coveka.“

II. *Strategija botovske invazije.* Karakteriše se organizovanim onlajn komentaranjem novinskih članaka od strane pristalica određene političke stranke, nastojeći da se pritom osigura utisak spontanosti i masovnosti osude. Komentari su jednolične, istoznačne i ciljane poruke.

Ova strategija najčešće je iskazana reprezentativnim ilokucionim govornim činom u formi izricanja tvrdnje (B_22.01):

Primer 1. -NINA : „Opozicija samo zna da vredja zene...“

Primer 2. -LUKA : „Opozicija samo zna za nasilje...“

Ili direktivnom komunikacionom funkcijom u formi predlaganja i zahtevanja:

Primer 3. -Jela : „Osuditi ovaj vid nasilja i vredjanja nad ženama.“

Primer 4. -Sanja : „Žene se poštuju i tako treba da bude!“

I ekspresivnom u formi iskazivanja saglasnosti:

Primer 5. -ANA : „Slazem se sa tim.....“

Svaki od iskaza u komentarima dobio je stoprocentno negativan glas (dislajk), što ukazuje na aktivnost strategije oponentata, koja se odvija bez ikakve argumentovane diskusije. U komentarima se ne vidi dokazivanje tvrdnje da žene treba da se poštuju, na primer, niti zašto to ne treba činiti. Onlajn komunikacija je obesmisljena jer ne doprinosi konstituisanju debatnog konsenzusa u digitalnoj javnoj sferi, odnosno razvoju onlajn demokratije. Naprotiv, tehnologija (lajk i dislajk) se koristi za produbljivanje animoziteta, antagonizama i polarizovanja javne sfere o važnim društvenim i političkim pitanjima.

III. *Strategija osude mizoginije kao javnog govora.* Ova strategija diskutuje o društvenom problemu kompetentno i uravnoteženo, s odgovornim preporukama nosiocima javnih politika koji svojim odlukama mogu da utiču na društveni tretman nasilja prema ženama. Verbalnom nasilju se pristupa na sveobuhvatan način, kontekstualizujući pojedinačne slučajeve u okviru ljudskih prava, rodnog nasilja i mizoginije. Pažnja je skrenuta na sve skorije žrtve verbalnog nasilja, po imenu i prezimenu, bez obzira na njihovu političku orijentaciju.

Sledeći primer osude javnog govora mizoginije iskazan je reprezentativnim govornim činom u formi saopštavanja činjenica i direktivnim iskazom komunikatora koji ima posebni institucionalni autoritet u ovom kontekstu (poverenica za ravnopravnost) (BH_22.01):

Primer 1. „Društveni diskurs je u poslednje vreme obeležen čestim, uvredljivim i seksističkim sadržajima o ženama, ali i međusobnim uvredama i korišćenjem neprimerenih reči i kvalifikacija. Javno iznete reči utiču na formiranje stavova javnog mnjenja i kulturne obrasce i neophodno je da postoji odgovornost,

kao i svest o odgovornosti za javno iznete reči. Ovakav način izražavanja je nedopušten i zakonom zabranjen.“

U narednom primeru se pokazuje kako list Danas proširuje krug ličnosti koje su trpele verbalno nasilje i tako dislocira ovaj fenomen izvan matrice da su nasilju izložene samo žene bliske establišmentu. List prenosi tvit:

Primer 2. „Ma ti si matora žuta kučka koja se usuđuje da komentariše ljude o kojima ništa ne zna“. 6:49 AM -14 Jan 2019 (D_16.01).

U ovom primeru, upotrebom ocenjivačke metafore „žuta kučka“ u kvalifikaciji novinarkе Sene Todorović, autor tvita signalizira povezanost te novinarkе sa jednom opozicionom strankom, čime je izvršen pokušaj da se ospori njena profesionalna objektivnost. Komunikacijska strategija osude mizoginije kao javnog govora u ovom članku zasniva se na autoritetu dva najveća profesionalna udruženja novinara – UNS i NUNS, čiji se stavovi prenose u formi reprezentativa – saopštavanja činjenica: „Nezavisno udruženje novinara Srbije najoštrije je osudilo uvredljive poruke koje je zamenik gradonačelnika Niša Miloš Bandur uputio novinarki Seni Todorović (...)“ (D_16.01).

IV. *Strategija legitimizovanja mizoginije kao javnog govora.* Oblikuje se u komentarima čitalaca formulom zamene teza, gde se verbalno nasilje prema ženama odobrava u pojedinim slučajevima, tj. kad je ono upotrebljeno u funkciji kritike institucija države koje su percipirane kao delegitimisane i njihovih predstavnika (D_23.01, B_22.01):

Primer 1. ~ Marko: „Sergej se samo sluzio njihovim rečnikom. Oni bolji nikad nisu imali.“

Primer 2. ~ mile za tranziciju: „podrška za sergeja. treba nazivati stvari pravi imenima.“

Primer 3. ~ Teodora: „Novinarka? Ovo? ‘Ajte, molim vas, pa ovo nije ni N od novinarkе!“

Primer 4. ~ potsdam : „Podrška za Sergeja! Ovo je jedini način komunikacije sa mafijom!“

Zapaženo je da se iskazi opravdavanja, kada se nasilje pripisuje predstavnicima opozicije, mogu pročitati jedino u komentarima čitalaca na veb-prezentaciji lista Danas i ređe na portalu Blica. Ta činjenica može se tumačiti pretpostavkom da gejt-kiperi na onlajn portalima sprovode selekciju komentara tako što im

daju veću ili manju vidljivost u zavisnosti od toga da li podržavaju zvaničnu interpretaciju koju kreira određena uređivačka politika. Nije neosnovana ni pretpostavka da se čitaoci opredeljuju za one novinske portale čije se interpretacije vesti uklapaju u njihova dublja uverenja i formirane političke stavove, tako da nemaju mnogo razloga da oponiraju strategiji koju kreira uredništvo, osim ukoliko ne nastupaju u funkciji astroturfera.

V. *Strategija Ad hominem*. Stvara se dislociranjem debate i argumenata iz sfere javnog u sferu privatnog, tako što se skreće pažnja na stvarne ili izmišljene lične nedostatke ili karakteristike i opredeljenja ličnosti koja je identifikovana kao subjekat verbalnog nasilja, kako bi se obesnažila njegova argumentacija. U narednim primerima se leksičkim izborima (epitetima) manipulativno sugerise da je počinitelj verbalnog nasilja Trifunović: „propali glumac“ i „narkoman“ (D_23.01), star („Niti je mlad), ružan („niti je lep“), glup („o njegovoj pameti netreba ni komentarisati“) i homoseksualac (pežorativnim imenovanjem „pederčina“) (I_22.01), pri čemu su korišćeni direktivni ilokucionni govorni čin u formi davanja instrukcija (Primer 1) i reprezentativni u formi izricanja tvrdnje, opisivanja i ubeđivanja (Primer 2–4):

Primer 1. „Pozivam kolege da budu jedinstveni i solidarni. Ne smemo dozvoliti da nas vređa propali glumac i narkoman, rekla je Ivana Vučićević.“

Primer 2. ~ SNEŽA: „Uvredama i psovkaama Trifunović se otima od zaborava, pošto mu je glumačka karijera završena.“

Primer 3. ~ Milan: „Niti je mlad niti je lep a o njegovoj pameti netreba ni komentarisati.“

Primer 4. ~ Lala: „Pa on je pederčina, zato nevoli žene!“

Deo diskursa se oblikuje formom apela državnim organima da procesuiraju pojave nasilja. Međutim, nasilje se i u tom slučaju često pogrešno izmešta u sferu nenormalnosti i lošim manirom vređanja se odgovara na uvredu. Uloga facilitatora razumevanja javne verbalne agresije poverava se estradnim ličnostima i debata dobija trivijalni ton (K_23.01):

Primer 5. „Neko mora da ga zaustavi... Šta mu bi da skrene čovek!“

U poslednjem primeru, ne samo što metaforička konceptualizacija čoveka („skrenuo“) osporava poverenje u njegov zdrav razum, već se direktivnim iskazom u formi zahtevanja manipulativno nagoveštava da taj čovek predstavlja opasnost („Neko mora da ga zaustavi“).

5.2. Komunikacijske strategije na Tviteru

Upravo opisane komunikacijske strategije uočene su i na društvenoj mreži Tviter. Kao glavna razlika u odnosu na onlajn portale primećuje se učestalija pojava vulgarnih reči koje su vidno prisutnije u okviru uzorkovanih objava na Tviteru nego u tekstovima onlajn portala – što je i bilo očekivano, uzimajući u obzir činjenicu da komentari koje objavljuju onlajn novinski portali prolaze kroz određenu vrstu kontrole, dok je diskusija na Tviteru neregulirana i zato slobodnija. Kako bismo izmerili učestalost primene pet navedenih strategija na Tviteru, analizirali smo sedam slučajeva verbalnog nasilja prema ženama koji su privukli pažnju tviterske javnosti. Osim žena koje su bile u fokusu tradicionalnih medija (Milena Ivanović, Ivana Žigić i Ana Brnabić), na društvenoj mreži Tviter mnogo se govorilo i o verbalnom napadu i pretnjama upućenim novinarki Brankici Stanković.¹⁰

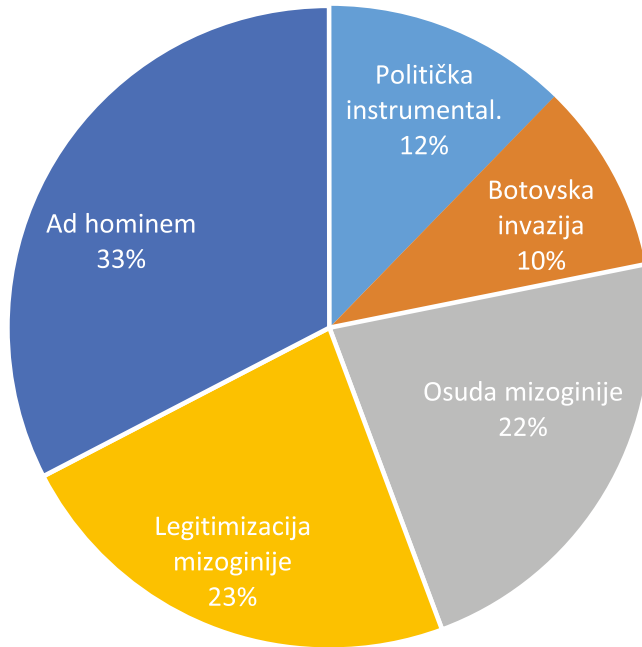
I. *Strategija Ad hominem*. Rezultati (grafikon 6) pokazuju da je strategija Ad hominem bila dominantna u tvitovima o navedenim slučajevima verbalnog nasilja (35%). Na ovakav rezultat je uticala učestalost uvreda upućenih korisnicima društvene mreže Tviter koji su objavili mizogini sadržaj. Tviteraši koji su se u odgovoru na inicijalno verbalno nasilje koristili strategijom Ad hominem, pretežno su objavljivali kratke Tviter poruke u kojima kao problem nisu odredili čin verbalnog nasilja, već su ga iskoristili kako bi se obratili počiniocu i vređali ga, neretko i bez eksplicitnog osvrta na inicijalno verbalno nasilje:

Primer 1. - @lavica_73: „Taj covek je obicna moralna karikatura koju bi pod hitno trebalo hospitalizovati a kljuc u Dunav baciti.“ (20.02.2019. 21:58)

Primer 2. - @gimnazion01: „Droga mu potpuno sprzila mozak. Nema toj raspaloj narkomancini pomoci.“ (21.01.2019. 20:55)

Primenom ove strategije najčešće se zatvara mogućnost smislene rasprave na temu nasilja prema ženama, jer su odgovori na tvitove koji je primenjuju takođe ispunjeni kontrauvredama irelevantnim za sanaciju društvenog problema kakav je nasilje prema ženama. Tviter objave koje su se koristile strategijom Ad hominem ponekad su se oslanjale i na sekundarnu komunikacionu strategiju političke instrumentalizacije.

¹⁰ Konkretno, u okviru diskusije o pomenutom slučaju objavljena su 334 tvita, dok su dva slučaja verbalnog nasilja nad Milenom Ivanović na Tviteru prokomentarisana 1128 puta, nad Ivanom Žigić (takođe dva slučaja) 408 puta i nad Anom Brnabić (takođe dva slučaja) 991 put. Na osnovu metode slučajnog uzorka odabrano je po sto tvitova za svaki slučaj verbalnog nasilja, osim za drugi slučaj verbalnog nasilja počinjenog nad Ivanom Žigić, jer je tom prilikom ukupno objavljeno 65 tvitova. Tako je formiran uzorak od 665 Tviter objava koje su kvalitativno analizirane radi identifikacije dominantne diskursne strategije primenjene u svakoj objavi.

Grafikon 6: Učestalost upotrebe komunikacijskih strategija na Tviteru

II. *Strategija političke instrumentalizacije* kao dominantna strategija pojavila se u okviru 12% obrađenih Tviter objava. U tom smislu, ona je bila znatno manje zastupljena na Tviteru nego na onlajn portalima tradicionalnih medija, pre svega dnevnog lista Informer. Ipak, tamo gde je primenjivana, strategija je sledila diskursne obrasce nalik onima koje su promovisali tabloidi. Cilj je prvenstveno bio postići osudu predstavnika opozicije, pa tek zatim (ali ne i uvek) i osudu verbalnog nasilja prema ženama. Glavna meta osude u gotovo svim slučajevima bili su lideri Saveza za Srbiju, ali i sâma organizacija, čak i u slučajevima gde iza mizoginih Tviter objava nisu stajali njeni članovi.

Primer 1. ~ @timotije22: „Još jedan od napada u nizu na suprugu pokojnog Olivera Ivanovića, sraman nastup Đilasovih podgunih muva.“ (14.01.2019. 14:32)

Primer 2. ~ @lipovica01: „Sramno i ponižavajuće. Sergej još dublje u svom blatu. Uporediti ženu sa Anđelijom je dno dna! Jel moguće da se ceo SzS bavi širenjem mržnje, vređanjem? Gadovi!!!“ (14.01.2019. 21:01)

Tvitovi koji sadrže elemente verbalnog nasilja prema ženama počinju se percipirati kao takvi (a ne kao uvredljivi tvitovi opšte prirode, kako su ranije tumačeni) tek nakon što su dnevne novine verbalno nasilje prema ženama pozicionirali kao deo agende. To se dogodilo nakon uvreda koje su samostalnoj poslanici upućene od strane predstavnika vladajuće stranke u Narodnoj skupštini u decembru 2018. godine. Zbog toga se može zaključiti da tradicionalni mediji i dalje dominantno definišu agendu i diskursne obrasce, iako sve više materijala koji iniciraju javne teme preuzimaju sa društvene mreže Tviter.

U medijima je znatno veća pažnja posvećena incidentima koje su društvenim mrežama prouzrokovali predstavnici opozicije. Međutim, u slučaju pretnji upućenih novinarki Brankici Stanković, u svih 13 uzorkovanih tvitova koji primenjuju strategiju političke instrumentalizacije, kao glavni odgovorni za stanje u društvu u kom je verbalno nasilje prema ženama postalo učestala pojava, označeni su predstavnici vlasti.

III. *Strategija botovske invazije* primenjena je u svega 10% uzorkovanih i analiziranih tvitova, od kojih su svi zabeleženi u slučaju Tviter objave u kojoj predstavnik opozicionog saveza komentariše Milenu Ivanović. Konkretno, od 100 analiziranih tvitova u vezi sa ovim slučajem, 63 su očigledno bili deo botovske invazije, odnosno astroturfinga. Primena astroturfinga identifikovana je na osnovu istovetnog sadržaja koji se pojavio u više tvitova koji su objavljeni na istu temu u vrlo kratkom vremenskom rasponu. Najveći broj Tviter objava koje se mogu smatrati delom botovske invazije sadržao je link koji upućuje na jedan od onlajn članaka o verbalnom nasilju koji je objavio internet portal tabloida *Informer*. Taj primer potvrdio je i postojanje sinhronizovanog delovanja tradicionalnih medija i političkih aktivista na društvenim mrežama:

Primer 1. - @feniks2016: „VUČEVIĆ PORUČIO OPOZICIJI: Milena Ivanović, Ana Brnabić i ostale dame koje brutalno vređate, vrede više od svih vas zajedno (link)“ (14.01.2019. 08:05)

Primer 2. - @Goran91284507: „VUČEVIĆ PORUČIO OPOZICIJI: Milena Ivanović, Ana Brnabić i ostale dame koje brutalno vređate, vrede više od svih vas zajedno (link)“ (14.01.2019. 08:07)

Primer 3. - @AnaNikolic21: „VUČEVIĆ PORUČIO OPOZICIJI: Milena Ivanović, Ana Brnabić i ostale dame koje brutalno vređate, vrede više od svih vas zajedno (link)“ (14.01.2019. 08:16)

Tviter nalozi sa kojih je primenjavana strategija botovske invazije imaju neke od sledećih karakteristika: 1. Nalog sadrži generički avatar, odnosno profilnu sliku koja ne odgovara stvarnoj osobi. 2. Nalog je otvoren neposredno pred ili tokom Tviter debate o uvredama upućenim određenoj osobi. 3. Nalog se vodi pod generičkim ili lažnim imenom. 4. Korisnik naloga ispoljavao je neočekivano visok nivo aktivnosti u okviru teme verbalnog nasilja prema ženi za koju ranije nije pokazivao interesovanje. 5. Objavljivao je veliki broj poruka istog/sličnog sadržaja. 6. Retvitovao (retweet) je ili lajkovao (like) sadržaj objavljen od strane drugih korisnika društvene mreže Tviter koji su primenjivali diskursnu strategiju botovske invazije. 7. Aktivnost sa datog naloga obustavljena je neposredno nakon okončanja internet debate o predmetnom verbalnom nasilju ili je preusmerena na neku drugu debatu u okviru koje su primenjene slične ili iste tehnike.

Komunikaciona strategija botovske invazije, međutim, nije izazvala veliki broj reakcija. Najveći broj tvitova koji je proizveden kao posledica ove strategije nije dodatno komentaran. Cilj ove strategije, zapravo, i nije pokretanje diskusije, već zatrpavanje digitalne javne sfere jednolikim sadržajem upravo kako bi se rasprava obesmisnila i ugasila.

IV. *Strategija legitimizovanja mizoginije kao javnog govora* identifikovana je kao najučestalija strategija nakon već pomenute Ad hominem (grafikon 6). Nju karakteriše podrška inicijatoru verbalnog nasilja prema ženama, a njegov čin se određuje kao ispravan, nužan, duhovit, pa i kao hrabar, jer „ukazuje na istinu uprkos mogućnosti osude“. Zapažene su Tviter objave u kojima su korisnici insistirali na tome da problem nije u vrsti govora koja je upotrebljena, već u ženi koja je svojim političkim ili javnim ponašanjem prouzrokovala vrstu osude koja joj je upućena. Često su upotrebljavane i kratke afirmativne poruke ne duže od jedne ili dve reči poput: „Bravo, legendo, care, tako je.“

Primer 1. ~ @drale333: „Zalaufo si se zadnjih dana. Samo nastavi. Pozdrav iz Oregona!“ (22.01.2019. 02:48)

Primer 2. ~ @DaliborSinanov1: „Jedan negativno odmah svi u glas...covek je u pravu svidjalo se to vama i Brnabic ili ne...“ (21.02.2019. 11:16)

V. Konačno, u iskazima koji nedvosmisleno osuđuju verbalno nasilje i govor mržnje ili njegovog počinioaca, konstruisan je *diskurs osude mizoginije kao javnog*

govora. Osuda je kao dominantna komunikaciona strategija primenjena u 148 Tviter objava, odnosno u 22% tvitova koji su analizirani:

Primer 1. - @RosaBulka: „Uf..ne znam zasto se osecam kao da si mi samar udario. Na stranu Milena..ali “Cud je zenska...” jel tako? Zenska jeste a muska nije? Srbi su zene kao stoku vekovima tretirali (samo reci da nije) al je na njima morala vera da pociva?“ (14.01.2019. 13:40)

Primer 2. - @mizandrija: „Bravo, care mizogini, bukvalno si pljunuo sebi u facu i na sve što si uradio do sad. Čestitke i tebi.“ (20.02.2019. 22:26)

Ipak, ni tvitovi ove vrste nisu podstakli širu Tviter raspravu o problemu mizoginije i verbalnog nasilja prema ženama, jer nijedan nije praćen sa više od dva odgovora.

6. Zaključak

Ovim istraživanjem su identifikovane dominantne komunikacijske strategije koje su korišćene u onlajn medijskom oblikovanju nasilja prema ženama u Srbiji u razdoblju januar–februar 2019. Onlajn portali dnevnih novina u Srbiji su obilato koristili rodno zasnovano nasilje prema ženama, izveštavajući gotovo svakodnevno o pojedinačnim slučajevima, međutim, dominantan manir izveštavanja nije zadovoljio interes javnosti za objektivnim i istinitim izveštavanjem. Tema nasilja prema ženama je iscrpljivana političkom instrumentalizacijom, umesto da se ubedljivije kontekstualizuje kao rodno nasilje koje zahteva odgovarajući društveni tretman i prevenciju. Zaštita javnog interesa bila bi potpunije ostvarena izveštavanjem koje valjano objašnjava pozadinu i korene nasilja, sa snažnom preventivnom i edukativnom inicijativom.

Tradicionalni mediji i dalje diktiraju javnu agendu i obrasce medijskog oblikovanja teme nasilja prema ženama, iako sve više materijala koji iniciraju javne teme preuzimaju sa društvenih mreža. U onlajn izdanjima dnevnih novina, tema nasilja prema ženama obrađuje se u okviru identičnih obrazaca koji su opisani u teorijskom pregledu ovog rada. Kada je reč o verbalnom nasilju, njegove interpretacije su artikulisane u skladu s matricom koju postavljaju određeni politički interesi. Pritom je upečatljivo sinhronizovano delovanje tabloida i političkih simpatizera (ili botova) na društvenim mrežama.

Uočene su razlike u diskursima koji se kreiraju u (1) onlajn medijima koji funkcionišu pod uticajem uređivačkih politika (štampane novine i njihova onlajn izdanja), i (2) onim koji deluju izvan upravljačke matrice karakteristične za

tradicionalne medije (društvene mreže). U komentarima čitalaca na novinskim onlajn portalima kreiraju se diskursi koji su koherentni sa interpretacijama kojima upravljaju uredništva. Društvene mreže pokazuju viši stepen slobode sajberprostora i autentičnosti građanskog participiranja u javnoj debati, gde ljudi sa različitom koncentracijom komunikacione moći sučeljavaju svoje stavove. Međutim, uprkos demokratskom potencijalu društvenih mreža, rasprostranjenost praksa sinhronizovanja aktivnosti botova na društvenim mrežama i u onlajn izdanjima tradicionalnih medija, proizvodi efekat polarizacije diskursa i tzv. umreženog autoritarizma. O tome svedoči činjenica da je *Ad hominem* najzastupljenija komunikacijska strategija o nasilju prema ženama na Tviteru, pa slede legitimizovanje i osuda mizoginije kao javnog govora, u skoro jednakoj meri.

Diskusija o nasilju prema ženama u okviru domaće digitalne javne sfere neretko biva svedena na dnevno-političko prepucavanje vlasti i opozicije, gde se ovo nasilje instrumentalizuje kao sredstvo negativne i permanentne političke kampanje, iako statistika – koja ukazuje na to da je gotovo polovina žena u Srbiji izložena nekom vidu nasilja (OSCE, 2019) – nalaže daleko ozbiljniju javnu debatu o ovom pitanju. Međutim, društvene mreže nisu u stanju da ponude platformu za konstruktivnu diskusiju, pogotovo ne u društvu u kom adekvatan pristup problemu nasilja prema ženama ne postoji ni u tradicionalnim medijima. Rasprava koja se odvija na Internetu samo dodatno doprinosi trivijalizaciji i/ili zanemarivanju socioloških uzročnika fizičkog i verbalnog nasilja prema ženama. Karakteristično je da svaka aktuelna tema i polemika postaju platforma za napad na političkog oponenta putem društvenih mreža i tabloida, pri čemu cilj ne može biti rešenje društvenog problema koji je inicirao pokretanje rasprave, već se – nasuprot tome – postiže njegovo rasplamsavanje, diskusija se obesmišljava, a politički protivnik predstavlja kao jedina odgovorna strana za uzrokovanje problema. Obesmišljavanje onlajn rasprave i nedostatak kvalitetnog društvenog dijaloga snižavaju nivo demokratske političke kulture u Srbiji. Nedostatak deliberativnog konsenzusa o javnim pitanjima prethodi da podstakne agresiju da se deverbalizuje i iz virtuelnog okruženja prelije na fizički prostor.

Literatura

- Austin, J. (1962). *How to Do Things with Words*. London: Oxford University Press.
- Coleman, R., McCombs, M., Shaw, D., & D. Weaver (2009). Agenda setting. In K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (eds.), *The Handbook of Journalism Studies* (pp. 147–160). New York: Routledge.
- Dahlberg, L. (1988). Cyberspace and the Public Sphere: Exploring the Democratic Potential of the Net. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, 22(2): 147–62.
- Deacon, D., Murdock, G., Pickering, M., & Golding, P. (2010). *Researching Communications: A Practical Guide to Methods in Media and Cultural Analysis*. London: Bloomsbury Academic.
- Deibert, R., & Rohozinski, R. (2010). Liberation vs. Control in Cyberspace. *Journal of Democracy*, 21(4): 43–57.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, N. (1995). *Media Discourse*. London: Arnold.
- Hsieh, H., & Shannon, S.E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qual Health Res*, 15(9), 1277–1288.
- Kunczik, M. & Zipfel, A. (2006). *Uvod u znanost o medijima i komunikologiju*. Zagreb: Zaklada Friedrich Ebert.
- Mršević, Z. (2015). *Mediji u Srbiji 2014. o rodno zasnovanom nasilju: Između stereotipa i zabave*. Beograd: Program UN za razvoj.
- OSCE (2019). *OSCE Survey on the Well-being and Safety of Women*. Posećeno 12.3.2019. URL: <https://www.osce.org/projects/survey-on-the-well-being-and-safety-of-women>.
- Papacharissi, Z. (2002). The virtual sphere: The internet as a public sphere. *New Media and Society*, 4(1): 9–27.
- Pavlović, J. (2017). Digitalizacija javne sfere u Srbiji: Online pritisci izvršne vlasti na ombudsmana i reakcija opoziciono opredeljene Tviter zajednice. *Političke perspektive*, 7(3), 51–74.
- Pearce, K., & Kendzior, S. (2010). Networked Authoritarianism and Social Media in Azerbaijan. *Journal of Communication*, 62(2), 283–98.

- Savet Evrope (2011). Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici, Istanbul, 11.5.2011. Posećeno 26.3.2019. URL: https://iskljucinasilje.rs/wp-content/uploads/2016/09/Savet_evrope_konvencija_o_sprecavanju_i_borbi_protiv_nasilja_nad_zenama_i_nasilja_u_porodici_cir.pdf.
- Searle, J. (1976). The Classification of Illocutionary Acts. *Language in Society*, 5(1), 1–23.
- Serl, Dž. (1991). *Govorni činovi. Ogledi iz filozofije jezika*. Beograd: Nolit
- Simić, I. (2014). *Diskursi o porodičnom nasilju i narativi žena žrtava partnerskog nasilja*, doktorska disertacija. Beograd: Filozofski fakultet
- Stojšin, S. (2014): Kvalitativna i/ili kvantitativna analiza sadržaja – specifičnosti primene. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 39(1), 193–210.
- Thu Nguyen, D., & Jon, A. (2001). Dolazak kiberprostor vremena i kraj političkog poretka. U R. Shields (ed.), *Kulture Interneta* (pp. 147–184). Zagreb: Naklada Jesenski i Turk / Hrvatsko sociološko društvo.
- Van Dijk, T. (1988). *News as Discourse*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Van Dijk, T. (2006). Discourse and Manipulation. *Discourse & Society*, 17(2), 359–383.
- Van Dijk, T. (2008). *Discourse and Power*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Višnjić, J. (2016). *Rodna analiza teksta u online štampanim medijima u Srbiji*, doktorska disertacija. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu – ACIMSI.
- Walid, A.-S. (2019). Mecodify: A tool for big data analysis & visualization with Twitter as a case study. Posećeno 15.3.2019. URL: <https://mecodify.org/mecodify-whitepaper.pdf>.

Primarni izvori sa onlajn portala

- B_05.02: „Jeziv snimak iz Novog Pazara. Muškarac pokušao da zlostavlja devojčicu u ulazu zgrade, sve snimile nadzorne kamere (VIDEO)“, *Blic online*, 05.02.2019. Posećeno 20.03.2019. URL: <https://www.blic.rs/vesti/hronika/jeziv-snimak-iz-novog-pazara-muskarac-pokusao-da-zlostavlja-devojčicu-u-ulazu-zgrade/j97117y>

- B_22.01: „SNS: Vredanje žena je nedopustivo“, *Blic online*, 22.01.2019. Posećeno 20.03.2019. URL: <https://www.blic.rs/vesti/politika/sns-vredanje-zena-je-neopustivo/9xk3wsc>
- B_23.01: „Tukao staricu (80) , pa je dva puta silovao. Muškarac iz Zaječara priznao brutalan zločin: Molim Boga da mi oprostí jer znam da ona neće“, *Blic online*, 23.01.2019. Posećeno 21.03.2019. URL: <https://www.blic.rs/vesti/hronika/tukao-staricu-80-pa-je-dva-puta-silovao-muskarac-iz-zajecara-priznao-brutalan-zlocin/j26g78j>
- BH_22.01: „Сергеј Трифуновић опет вређа жене: Псовке као политичка платформа“, *Вечерње новости*, 22.01.2019. Posećeno 21.03.2019. URL: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:772993-SERGEJ-TRIFUNOVIC-OPET-VREDJA-ZENE-Posovke-kao-politicka-platforma>
- D_16.01: „NUNS osudio Bandžurove uvrede upućene Seni Todorović“, *Danas*, 16.01.2019. Posećeno 23.03.2019. URL: <https://www.danas.rs/drustvo/nuns-osudio-bandjurove-uvrede-upucene-seni-todorovic/>
- D_23.01: „Novinarka Srpskog telegrafa najavila privatnu tužbu protiv Sergeja Trifunovića“, *Danas*, 23.01.2019. Posećeno 23.3.2019. URL: <https://www.danas.rs/drustvo/novinarka-srpskog-telegrafa-najavila-privatnu-tuzbu-protiv-sergeja-trifunovica/>
- I_22.01: „STUDIO B: Propali glumac Sergej Trifunović Ivanu Vučićević ponovo nazvao fuksom!“, *Informer*, 22.01.2019. Posećeno 22.3.2019. URL: <https://informer.rs/vesti/politika/417348/studio-propali-glumac-sergej-trifunovic-ivanu-vucicevic-ponovo-nazvao-fuksom>
- I_22.01: „(Foto) Ovo je novinarka koju je Đilasov Sergej Trifunović nazvao kurvom! Ivana Žigić mu je samo postavila pitanje, a on je brutalno izvređao“, *Informer*, 23.01.2019. Posećeno 23.3.2019. URL: <https://informer.rs/vesti/politika/417363/foto-ovo-novinarka-koju-djilasov-sergej-trifunovic-nazvao-kurvom-ivana-zigic-samo-postavila-pitanje-brutalno-izvredjao>
- K_05.02: „Snimak zaprepastio srbiju! Pedofil namamio devojčicu (9) u zgradu pa pokušao da je siluje! Uspela da pobjegne, a tek onda je njegovo ponašanje ŠOKIRALO! (VIDEO)“, *Kurir*, 05.02.2019. Posećeno 15.03.2019. URL: <https://www.kurir.rs/crna-hronika/3200833/snimak-zaprepastio-srbiju->

pedofil-namamio-devojcicu-9-u-zgradu-pa-pokusao-da-je-siluje-uspela-da-pobegne-a-tek-onda-je-njegovo-ponasanje-sokiralo-video

K_21.01: „Bivši hrvatski specijalac brutalno premlatio ćerku (14): Devojčica preko balkona pobegla kod komšije, ali je pomahnitali otac izvukao napolje i nastavio da je tuče, njenom glavom otkinuo letvu sa ograde! (VIDEO)“, *Kurir*, 21.01.2019. Posećeno 19.03.2019. URL: <https://www.kurir.rs/region/hrvatska/3209541/bivsi-hrvatski-specijalac-brutalno-premlatio-ćerku-14-devojcica-preko-balkona-pobegla-kod-komsije-ali-je-pomahnitali-otac-izvukao-napolje-i-nastavio-da-mlati-njenom-glavom-otkinuo-letvu-sa-ograde-video>

K_23.01: „Lepa Lukić oštro kritikovala Trifunovića: Sergeja neko mora da zaustavi! Šta mu bi da skrene čovek?!, *Kurir*, 23.01.2019. Posećeno 25.03.2019. URL: <https://www.kurir.rs/vesti/drustvo/3193637/lepa-lukic-ostro-iskritikovala-trifunovica-sergeja-neko-mora-da-zaustavi>

Primarni izvori sa Tvitera

Tvit 1: @plavizmajevi: „Pored ovakve žene Oliveru neprijatelj nije bio potreban. Žena koja par meseci nakon ubistva muža djuska po Beogradskim klubovima i ne dodje na godišnji parastos ubijenom mužu je žena djavo.<https://t.co/WK25uVEXrV>“, (13.01.2019, 16:18) https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2019&mm=01&dd=13&nav_category=11&nav_id=1492567

Tvit 2: @WhistlerDick: „Milena Ivanović me podseća na stotinu ženskih likova iz dramaturgije. Od Andjelije ljube Strahinića Bana do Ginger McKenna iz Casina. Ne treba je osudjivati. Ne znamo šta je u njenoj glavi. Na kraju krajeva:”Čud je ženska čudna rabota..” ostavite ženu na miru.“, (14.01.2019, 12:28) <https://twitter.com/WhistlerDick/status/1084774310483509253>

Tvit 3: @WhistlerDick: „I obrisah tvit sa njenim brojem. Jer to je jedino tražila. To što je smatram kurvom, nije je bogznakako uznemirilo. Više je da svet ne zna. Jer mi smo ipak malogradjanska sredina, zar ne?“ (21.01.2019, 16:22) <https://twitter.com/whistlerdick/status/1087369782071042049>

Tvit 4: @WhistlerDick: „Izvinjavam se kurvama što sam ih stavio u istu rečenicu sa ološem koji radi za zidne novine službe, tzv srbski telegraf. Drage prijateljice noći, znate da sam brzoplet i da ovo nije bila moja namera. O

vama, sve najbolje kao i dosad.“ (22.01.2019, 02:05) <https://twitter.com/WhistlerDick/status/1087516525710532609>

Tvit 5: @Jarac00299989 (25.01.2019, vreme nepoznato) – Tvit je uklonjen sa Interneta.

Tvit 6: @WhistlerDick: „Live at Brnaba home (vizuelni prikaz uvredljivog sadržaja)“ (22.02.2019, 02:05) <https://twitter.com/WhistlerDick/status/1098319368126107649>

Tvit 7: @WhistlerDick: „Deca u Africi gladuju, a dete Ane Brnabić se rasipa sa 4 sise...“ (20.02.2019, 11:44) <https://www.blic.rs/vesti/politika/pada-sve-nize-sergej-trifunovic-neumesnim-salama-na-racun-ane-brnabic-razbesneo-i-one/l79sd24>

Irina Milutinović
Institute for European Studies, Belgrade, Serbia

Jovica Pavlović
Institute for European Studies, Belgrade, Serbia

DISCOURSE ON VIOLENCE AGAINST WOMEN IN SERBIAN ONLINE MEDIA: DOMINANT COMMUNICATION STRATEGIES

***Abstract:** This research aims to identify dominant communication strategies which are being used by the media to shape the topic of violence against women in Serbia. The media discourse on violence against women is the subject of this investigation, and it is located within: (1) media articles published in online editions of daily newspapers, (2) supplementary media text such as readers' comments on online news-portals and (3) post and comments on the Twitter social network (tweets). The first part of the research systematizes the main characteristics of media reporting on violence against women in Serbia that was present within last five years, which is accompanied by a review of relevant literature. The second part of the article presents the empirical findings on the conducted research which is based on an adequate sample which covers the first two months of the year 2019. The research hypothesis – which states that there is a difference between the discourse concepts utilized by traditional and social media when it comes to the subject of violence against women, as social media content is created outside of the classical editorial bounds – was tested using the discourse analysis and content analysis methods. The research specifically concentrates on verbal violence, and in that sense the research exemplifies how the recent phenomenon of open social network communication, which promotes the freedom of speech, produces the kind of communication that correlates with the misogynistic discourse that is embedded within a particular society. The following communication strategies were identified: the promotion and legitimization of misogyny as a form of public discourse; astroturfing; condemnation of misogyny as a form of public discourse; Ad hominem, and the political instrumentalization of the topic of violence against women.*

***Key words:** discourse, violence against women, online media, Twitter, Serbia*

